

فهرست یادنامه صبا

- یادداشت / علی دهباشی ۹
سالشمار زندگی ابوالحسن صبا / مهناز عبداللهی ۱۱

■ خاندان صبا در تاریخ

- خاندان صبا / دکتر محمدجعفر محبوب ۲۱
ابوالحسن صبا که بود / روح‌الله خالقی ۳۵
خانه و خانواده صبا / ابراهیم امیرمکری ۴۱
اولین آشنایی من با صبا / منتخب‌الملوک صبا ۴۶
عاشق، همیشه تنهاست / گفت و گو با همسر استاد ابوالحسن صبا ۵۱

■ زندگانی هنری صبا

- ابوالحسن صبا / شاپور بهروزی ۵۸
صبا که بود و چه کرد / محمود مستشاری ۸۰
شخصیت استاد صبا / فریدون رهنما ۸۷
خطوط مشخص و کلی از زندگی صبا / دکتر منوچهر جهانگلگو ۹۲
صبا / مهدی ستایشگر ۱۰۲
همراه با استاد ابوالحسن صبا / دکتر گلشن ابراهیمی ۱۱۸
بینا در علم نظر / جلال ذوالفنون ۱۴۵
رب‌النوع موسیقی / ناصر خدایار ۱۴۹
صبا نوآور و جستجوگر / گفت و گو با استاد رحمت‌الله بدیعی ۱۵۷

- سرگشته دانایی / عباس خسروی ۱۶۵
- صبا مجموعه هنر بود! گفت وگو با ایران خالقی / فرهاد فلکی ۱۷۶
- صبا متواضع و بی تکلیف بود / گفتگو با علی صبا ۱۸۴
- اولین بار در ۲۵ سالگی / مجید رئوفی ۱۸۶
- اسطوره صبا / کیوان ساکت ۱۹۳
- شیشه می در شب یلدا شکست / نسرین مقدم ۱۹۶

■ هنر موسیقی و صبا

- صبا و آثار او / حسینعلی ملاح ۲۰۵
- مردی یگانه در تاریخ موسیقی ایران / ایران درودی ۲۲۸
- اصالت هنری صبا / حسین دهلوی ۲۳۶
- بحثی درباره مقام «ملودی» ایران و صبا / مهدی برکشلی ۲۳۸
- ردیف صبا و... / محمدرضا درویشی ۲۴۲
- موسیقی ایرانی و ابوالحسن صبا / علی تجویدی ۲۴۶
- تأثیری وزیری در صبا / روح الله خالقی ۲۵۵
- با صبا چه کردیم؟ بعد از صبا چه خواهیم کرد؟ / سیدعلیرضا میرعلی نقی ۲۶۵
- نگاهی به زندگی، شیوه کار و آثار استاد ابوالحسن صبا / دکتر ساسان سینتا ۲۷۴
- اشاره‌ای به خصوصیات هنری صبا / حسین ناصحی ۲۸۵
- مردی یگانه در موسیقی / عطاءالله خرم ۲۸۹
- یادی از استاد صبا / همایون خرم ۲۹۴
- مکتب صبا کلاس نبود بلکه مکتب عاشقی بود / همایون خرم ۲۹۶
- اگر صبا نبود، موسیقی نبود! گفت وگو با فرامرز پایور / جواد لشگری ۳۰۱
- اصالت صبا در تدریس / فرامرز پایور ۳۰۷
- روش تدریس استاد صبا / مهدی مفتاح ۳۱۰
- مردی که به تنهایی یک ارکستر بود / ا.ح. سعیدی ۳۱۷
- نگاهی به زندگی و دستاوردهای ابوالحسن صبا / یوسف باکویی ۳۳۵
- صبا و موسیقی ایران / دکتر محمود خوشنام ۳۴۳
- تجسم یگانگی در سخن و عمل / بهمن بوستان ۳۴۷

- صبا، از دیدگاه تحقیق / پرویز هنرجویی ۳۵۷
- دو زاویه قابل بررسی / مهدی ستایشگر ۳۶۳
- صبا و ادامه دهندگان! / منوچهر جهاننگلو ۳۶۷
- صبا چهره‌ای اصیل در تاریخ موسیقی ایران / پرویز منصوری ۳۷۲
- نکته‌هایی از ویلن صبا / علی تجویدی ۳۷۸
- سه‌تار صبا / دکتر تقی تفضلی ۳۸۲
- صبا به روایت سه‌تارش / فرشاد توکلی ۳۹۱
- صبا و سنتور / حسین صبا ۴۱۰
- تحلیل تأثیر ابوالحسن صبا بر مکتب سنتور ایران / مسیح افقه ۴۱۵
- تصنیف‌های صبا / مجید درخشانی ۴۲۱
- تصنیف‌های نیما و کار با صبا / گفت و گو با جواد بدیع‌زاده ۴۲۵
- استاد صبا و سرود قیام سی‌تیر / سیروس طاهباز ۴۲۹
- زرده ملیجک و ابوالحسن صبا / محمدرسول دریاگشت ۴۳۳
- صبا و آهنگ‌های محلی / لطف‌الله مبشری ۴۳۷
- آواز دشتی / بهمن هیرید ۴۴۱
- ترانه‌های کودکان به روایت خاندان صبا / رضا مهدوی ۴۴۳
- سرگذشت ارکستر صبا / حسین دهلوی ۴۵۰
- درد هنرمند / علینقی وزیری ۴۵۶

■ یاد صبا در خاطراتی از او

- خاطراتی از پدرم صبا / ژاله صبا ۴۶۵
- صبا از دریچه خاطرات / اسماعیل نواب صفا ۴۷۰
- یاد دوست / تقی تفضلی ۴۸۸
- خاطره یک دیدار / هرمز فرهت ۴۹۹
- شبی با صبا / فرخ تمیمی ۵۰۴
- یادی از صبا / محمدرضا لطفی ۵۰۸
- پنج خاطره و خاطرات دیگر! / یوسف مستقیم ۵۱۱
- مرید و مراد و خاطراتی دیگر / محمود ذوالنون ۵۱۷

- شهریار و صبا / تقی تفضلی ۵۲۶
آشنایی من با صبا / خاطره‌ای از استاد شهریار ۵۳۱
یادداشت‌هایی درباره صبا ۵۳۳

■ در رثای صبا

- گفت سنا / جلال همایی ۵۴۳
صبا می‌میرد / شهریار ۵۴۴
در مرگ صبا / رهی معیری ۵۴۷
نوری ز خدا آمد و هم سوی خدا رفت / محمود مستشاری ۵۴۸

■ مقالات صبا

- یادداشت‌هایی از صبا / فریدون رهنما ۵۵۱
هنر یا زندگی / ابوالحسن صبا ۵۵۹
ارزیابی شتابزده / ابوالحسن صبا ۵۶۲
نظر من درباره اجرای رنگ‌های ایرانی / ابوالحسن صبا ۵۷۲

■ خانه صبا

- خانه صبا ۵۷۷
موزه خانه صبا / ناصر افتخاری ۵۸۱
مروری بر آثار ضبط شده از استاد ابوالحسن صبا / محمدرضا شرایلی ۵۸۸

■ سرانجام زندگی صبا

- آخرین ساعات عمر صبا چگونه سپری شد / دکتر تقی تفضلی ۶۲۱

■ کتابشناسی صبا

- آثار منتشر شده از استاد ابوالحسن صبا ۶۲۹

- تصاویر ۶۳۷

دستگاه دوبار یکسان نبوده است. ولی شاگردان اینها پی به اصل موضوع نمی‌برند و خیال می‌کنند استاد بودن یعنی بی‌اعتنایی به ردیف. دیگر نمی‌دانند که صبا همهٔ ردیف‌ها را نزد همهٔ استادان زمان خود آموخت و بیش از بیست سال در این راه ریاضت کشید تا به آن مقام والا رسید. با چهار پنج سال کار مقدماتی و یاد گرفتن استخوان‌بندی و خلاصه‌ای از ردیف و چند سالی مطربی و بزم‌آرایی نمی‌توان صبا شد، آری:

گیرم مارچوبه کند تن به شکل مار گو زهر بهر دشمن و کو مهره بهر دوست
در کتاب **چهره‌های موسیقی** راجع به صبا می‌نویسد:

صبا به دلیل روح حساس و طبع اصلاح‌طلبی که داشت دست به خلق چندین تصنیف کمیک زد، تصانیفی که در اصل هرکدام تاز یانه‌ای بود بر بدکاری‌ها و عادات ناپسند مردم آن روزگار، به طور مثال تصنیف آلاگارسون حملهٔ سختی بود به فرنگی مآب شدن مردم آن روزگار، که همهٔ سنت‌های خود را از یاد می‌برند. و یا تصانیف شکایت زن که اجتماع مردسالاری و عادات زشت مردان آن زمان را محکوم می‌کرد. هرچند صبا عاشق همهٔ سازها بود ولی اهمیت اصلی صبا در نواختن سه‌تار و ویلن است که در هر دوی آنها صاحب سبک است.

در اینجا به مبحث شادروان استاد ابوالحسن صبا خاتمه می‌دهیم. هرچند به نوشتهٔ دکتر صفوت کتابی جداگانه دربارهٔ استاد بی‌همتای موسیقی ایران باید نوشته شود که امیدوارم این کار به همت آقای حسینعلی ملاح، نویسندهٔ توانا و موسیقیدان بزرگ، جامعهٔ عمل به خود پیوشاند.

مصادقتی نیز میان ایشان برقرار بوده است. این تقارن موجب می شود بعد از سه ماه قرارداد ازدواج دوشیزه منتخب اسفندیاری با ابوالحسن صبا بسته شود؛ سال ۱۳۱۱ هجری خورشیدی.

خانم منتخب صبا نیز همانند شوهر خود در خانواده‌ای اهل ادب و هنر به دنیا آمده بود. مادرش خانم کوکب مروان تار می زده و پدرش میرزا منتخب اسفندیاری بسیار دلنشین ارگ می نواخته و پسر عموی خانم منتخب صبا (اسفندیاری) شاعر مشهور و پدر شعر نو (نیما اسفندیاری) معروف به (نیما یوشیج) بوده است. خانم منتخب صبا امروز یکی از هنرمندان و خیاطان معروف ایران به شمار می رود و در ضمن دارای تألیفات متعددی در خیاطی، کارهای دستی، گل سازی و ظریف دوزی می باشد؛ و کمتر کسی است که با آثار هنری و کم نظیر ایشان آشنا نباشد. از ثمره ازدواج استاد صبا با خانم منتخب سه دختر به نام های: غزاله، ژاله و رکسانا به جا مانده است. خانم غزاله یکی از برجسته ترین خیاطان ایران و در شمار خیاطان و طراحان جهان است. هر سه خواهر چند زبان را به طور کامل آشنا هستند و همگی نزد پدر هنرمند خود پیانو آموخته اند. سهوی رفت و از برادر استاد ابوالحسن صبا و سه خواهرش به علت پیچیدگی کارهای علمی و عملی این نابغه موسیقی ایران دیر یاد شد.

شادروان عبدالحسین صبا همانند برادر هنرمندش از نظر هنری شاگرد میرزا عبدالله و درویش خان بوده، و نزد این دو استاد نواختن سه تار و تار را آموخته و دارای پنجه‌ای استادانه و شیرین بوده، و از نظر کار اداری عضو عالی رتبه وزارت امور خارجه وقت محسوب می شده است. هنگامی که شادروان عبدالحسین صبا در سفارت ایران در عراق به عنوان عضو عالی رتبه مأمور آن کشور شد، در ساعات آسودگی، به آموختن عود می پرداخت و نزد نور عواد استاد عود آن زمان، نواختن عود را آموخت، و شیرین هم می نواخت. عبدالحسین صبا در میان عربها مشهور به «ابوتار» یعنی پدر تار شده بود. سه پسر عبدالحسین خان عبارتند از: دکتر علی صبا استاد دانشگاه تهران که سنتور و سه تار را به استاد می نوازد. وی شاگرد مستقیم عموی هنرمندش استاد صبا بود و در ارکستری که در زمان استاد صبا تشکیل شده بود شرکت داشت. دیگر آقای دکتر رضا صبا که پیانو و سه تار را خیلی خوب می نوازد. در مورد خواهران و فرزندان آنان و به طور کلی خاندان

چگونگی پیدایش این تلفیق را از خود درویش بپرسد. از کلاس درس استاد خاطره‌های شیرینی نقل می‌کنند، پرحوصله بودن و تواضع و شخصیت او بیشتر به افسانه می‌ماند. او از خصوصیات واقع‌جویانه و بزرگواری یک استاد، به بهترین وجه برخوردار است.

خصوصیات هنری صبا

صبا با اینکه استادان زیادی به خود دید هرگز دنباله‌رو استادان خود نگردید، بلکه با خاصیت روانی و همچنین تکنیک، نوازندگی خود را از دیگران جدا ساخت. ذوق هنرآفرین او حاضر به پذیرش هیچ‌گونه تقلیدی نبود؛ طرز پوزیسیون دست، صدایی که از ساز برمی‌خاست، همه و همه خاص او و از ابتکار خود او بودند. صبا به هنر خود ارزش می‌گذاشت و در این مورد صداقت کم‌نظیری داشت. در ویلن صدای آرشه صبا گویای تبحر و تسلط یگانه بودن او بود و در سه‌تار، با کم و بیش خم و راست کردن انگشت، طرز برخورد ناخن را با سیم عوض می‌کرد و با ضعیف و قوی زدن زخمه لطیف‌ترین صداها را از سه‌تار بیرون می‌آورد. هیچ‌کس جز صبا تکیه‌ها را در نواختن سه‌تار به آن صورت ابتکارآمیز و آن پختگی اجرا نمی‌کرد. صبا دارای خصوصیات هنری یگانه‌ای بود که هرگز نمی‌توان با دیگری اشتباه کرد. این بزرگ‌ترین امتیاز یک هنرمند است.

موزه‌ای از صبا

پس از مرگ استاد، تصمیم گرفته شد که از سازها و آثار و یادداشت‌ها و خط و آثار هنری دیگر او موزه تشکیل شود. متأسفانه فراموشی و گذشت زمان آرام آرام خاطره این استاد بزرگ موسیقی ایرانی را (که به تنهایی، سرنوشت، دوره‌ای از آن را به نام خود ثبت کرد) از خاطره‌ها زایل کرد. ولی خاطره این چهره در هنر موسیقی ایران، در موزه قلب‌ها جاودانه باقی خواهد ماند. خاطره او را همان تحرکی که او در موسیقی ایرانی به وجود آورده است، حفظ خواهد کرد.

اگر صبا نبود، موسیقی نبود!

گفت‌وگو با فرامرز پایور، استاد و نوازنده سنتور

جواد لشگری^۱

من افتخار این را داشتم که تا آخر عمر استاد در کنارش باشم از محضرش استفاده کنم و تا جایی که از دستم برمی‌آید در چاپ کتاب‌هایش کمک او باشم. تا جایی که اطلاع دارم استاد در سنین طفولیت تحت نظر پدرش مرحوم کمال‌السلطنه که خودش کمال هنر بود و شخصیت برجسته و قابل احترامی برای همه داشت، فراگیری موسیقی را آغاز نمود. ابوالحسن صبا (پسر ایشان) علاوه بر تحصیل عمومی و کارهای ظریفی مثل خط، نقاشی، منبت‌کاری به مدت ۱۲ سال نزد استاد میرزا عبدالله سه‌تار آموخت و بهتر از هرکسی ردیف‌های میرزا عبدالله را فراگرفت. البته به طور سینه به سینه. اطلاع دارم که استاد صبا با دست‌خط خود ردیف‌های میرزا عبدالله را نوشته و به خط‌نُت آورده که متأسفانه مفقود شده انشاءالله این مطالب دست افراد روشنفکر باشد تا آن را در اختیار مردم بگذارند. استاد کمانچه را نزد حسین خان اسماعیل‌زاده فراگرفت. اساتید بزرگی مثل رکن‌الدین مختاری، آقای مبشری، حسین خان یاحقی نیز از محضر استاد اسماعیل‌زاده کسب فیض نموده‌اند. بعداً استاد صبا مطالبی که فراگرفته بود به ویلن منتقل نمود. البته به بهترین وجه ممکن و راهنمای خوبی

* به نقل از: روزنامه بشیر، شماره ۶-۵، یادمان استاد صبا، آذر ماه ۷۶

۱. از شاگردان ابوالحسن صبا

حرکت است. قسمت دوم آهنگ در خیابان اکباتان به وجود آمد. در اینجا مغز درهم ریخته و جسد خون آلوده امیر بیجار، حالت سببیت و خونخواری چند افسر نظامی و شهربانی در برابر مردم، و مقاومت مردم مراودار کرد در حالی که از هر طرف مورد تهدید و خطر بودم در همان لحظات مرگبار و هولناک به تندی و تحت تأثیر این منظره، نت آهنگ را یادداشت کنم.

قسمت سوم آهنگ در حالی که منظره فرار مردم را از مقابل سربازان نشان می دهد، روح مقاومت و فداکاری مردم و استفاده از لحظه مساعد برای عقب زدن سربازان را در بردارد. این قسمت بالاخره پیروزی انقلاب سی تیر را در برابر سربازان هیئت حاکمه مجسم می کند.

ضربه های شدید و موزون و در عین حال غمناک و محزون این قسمت، مظلومیت شهدا و عزای عمومی مردم را در مرگ همزمان و در عین حال شادی و پیروزی و موفقیت قیام سی تیر را نشان می دهد.

بالاخره این آهنگ چگونه تنظیم شد؟

— تمام قسمت های آهنگ در همان روز تمام شد و بعد از آن هیچ گونه تغییر اصلاحی در آن به عمل نیامد.

وزن این آهنگ از نظر موسیقی شناسی چه شباهتی با آهنگ های ایرانی دارد؟

— آهنگ در گام ماهور تنظیم شده است و در جایی که وزن مینور و مازور در این آهنگ به نظر می خورد خشونت حاکی از روح مقاومت و سرسختی مردم تم اصلی این آهنگ است.

راقم این سطور که یکی از اعضاء این دسته کرب بود به یاد می آورم که چندین بار آن را در مراسم گوناگون که توسط حزب تشکیل می شد، از جمله عصر روز ۲۵ اردیبهشت سال ۱۳۳۲، روز تشکیل حزب، اجرا کردیم. عکس ضمیمه که حسین ملک را در حال نواختن سنتور نشان می دهد و نویسنده نفر وسط از بالای عکس است، مربوط به اجرای این سرود در همین روز است.

Shiraz-Beethoven.ir

